

تبعات موافقت‌نامه تجارت آزاد دو سویه اقیانوس اطلس بر صادرات ایران به اتحادیه اروپا

میترا رحمانی

استادیار موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
rahmanimitra@Hotmail.com

حسن ثاقب

استادیار موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
sagheb82@yahoo.com

تاثیر خواهد پذیرفت. این مقاله به دنبال شناسایی این تاثیر بوده است.

نتایج این مطالعه تصور عدم تاثیر موافقت‌نامه در دست بررسی تجارت آزاد بین اتحادیه اروپا و ایالات متحده امریکا بر صادرات ایران را رد می‌نماید. در این مطالعه علاوه بر بررسی آثار موافقت‌نامه مذکور بر واردات اتحادیه اروپا از ایران، آن دسته از کدهای کالایی صادراتی ایران (در سطح شش رقمی HS) که در معرض تهدید موافقت‌نامه مذکور قرار دارند، شناسایی و معرفی شده‌اند. شبیه‌سازی این مطالعه در مورد آثار موافقت‌نامه مذکور پیش‌بینی نموده است که صادرات تعداد ۷۸۱ کد کالایی (۶۳ درصد از کل کالاها) با ارزش صادراتی معادل ۶۷۲ میلیون دلار (۹/۸ درصد کل ارزش صادراتی این کالاها) مورد تهدید موافقت‌نامه مذکور می‌باشد. البته مطابق پیش‌بینی‌ها، رقم

صادرات / موافقت‌نامه تجارت آزاد / اتحادیه اروپا / مدل

اسمارت.

چکیده

اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا در دو سوی آتلانتیک در تلاش هستند که با برقراری موافقت‌نامه تجارت آزاد مشکلات روابط تجاری فیمابین را حل کنند و بتوانند بر بسیاری از مشکلات اقتصادی و مالی (به ویژه کاهش نرخ بیکاری با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید) فائق آیند.

بدون شک برقراری این موافقت‌نامه بر روابط تجاری این کشورها بر سایر کشورهای جهان تاثیر گذاشته، تجارت این کشورها با بقیه جهان را کاهش داده و به سوی کشورهای داخل موافقت‌نامه منحرف خواهد کرد. ایران نیز به عنوان یکی از شرکای تجاری کشورهای اروپایی از برقراری این موافقت‌نامه

انحراف تجارت در واردات اتحادیه اروپا به زیان ایران، ۲/۴ میلیون دلار برآورد شده است. اگرچه این رقم، چندان چشمگیر و نگران کننده به نظر نمی‌رسد اما بایستی توجه نمود که این نتیجه در قالب یک مدل ایستا و تنها مربوط به اثر تغییر قیمت‌های نسبی کالاهای وارداتی اتحادیه اروپا از شرکای تجاری (به دلیل حذف تعرفه‌ها در قالب موافقت‌نامه از سوی طرفین) حاصل شده و آثار پویای اقدامات تسهیل کننده تجاری طرفین موافقت‌نامه بر صادرات ایران بسیار وسیع تر از این رقم به نظر می‌رسد.

مقدمه

توسعه صادرات نقش انکارناپذیری در گسترش تولیدات داخلی و به تبع آن ایجاد اشتغال دارد. دستیابی به این امر مهم از طریق دسترسی به بازارهای متعدد جهانی و حضور مستمر و ماندگار در آنها امکان پذیر است. بررسی روند گذشته روابط تجاری ایران و اتحادیه اروپا از لحاظ حجم صادرات و تنوع کالاهای صادراتی به خوبی نشان می‌دهد که اعضای این اتحادیه (شامل ۲۷ کشور با سطح توسعه یافتگی بالا) می‌توانند نقش بسیار موثر در توسعه صادرات کالاهای غیرنفتی ایران و همچنین جذب فرآورده‌های مختلف نفت و گاز ایران داشته باشند. اگرچه شرایط سال‌های اخیر (مسائل سیاسی به ویژه مسئله تحریم) در روابط تجاری ایران با این اتحادیه اختلالاتی ایجاد کرده اما انتظار می‌رود با رفع این موانع، روند توسعه صادرات ایران به منطقه مذکور با سرعت و شیب بیشتری ادامه یابد.

اتحادیه اروپا از جمله مناطقی است که جذب کننده طیف وسیعی از کالاهای صادراتی ایران است. بررسی تنوع کالاهای صادراتی ایران به منطقه مذکور طی سال‌های گذشته بیانگر این مسئله است. با برنامه‌ریزی تجاری مناسب می‌توان از این ویژگی برای توسعه و گسترش صادرات ایران در سال‌های آتی بهره برد. اگرچه این امر یک فرصت است، اما تحولات اقتصاد جهانی ممکن است این فرصت را به تهدید تبدیل نماید. در سال‌های اخیر موضوع ایجاد موافقت‌نامه تجاری در دو طرف اقیانوس اطلس بین اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا مطرح شده و

علیرغم وجود موافقان و مخالفان، مذاکرات و اقداماتی در این خصوص صورت گرفته و بررسی‌های علمی و کارشناسی اولیه جهت دستیابی به این توافق انجام شده است. حصول به این توافق می‌تواند آثار منفی برای سایر شرکای تجاری این دو منطقه به دنبال داشته باشد. این دو منطقه از شرکای استراتژیک یکدیگر محسوب شده و بیشترین حجم روابط تجاری در اقتصاد جهانی را به خود اختصاص داده‌اند. تلاش آن‌ها برای برقراری موافقت‌نامه تجارت آزاد، به منظور فائق آمدن بر مشکلات اقتصادی و مالی مختلف داخلی به ویژه کاهش نرخ بیکاری با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید از این مسیر می‌باشد. جدیت در شکل‌گیری این توافق تا حدی است که پیش‌بینی‌ها حکایت از اتمام گفتگوها تا پایان سال ۲۰۱۴ داشت که مستلزم اجرای یک برنامه فشرده و دقیق بود.

با توجه به اهمیت کشورهای عضو اتحادیه اروپا برای ایران به عنوان شرکای مهم تجاری، بیم آن می‌رود که اجرای موافقت‌نامه مورد نظر تاثیر نامطلوبی بر صادرات ایران به آن اتحادیه به جای گذارد. لذا لازم است آثار موافقت‌نامه مذکور جهت اتخاذ تدابیر لازم در مقابل تهدیدهای احتمالی مورد بررسی قرار گیرد.

در این مقاله ابتدا موافقت‌نامه تجارت آزاد دو سویه اقیانوس اطلس بین اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا معرفی شده و ضمن آشنایی مختصری با روابط تجاری این کشورها، در ادامه با استفاده از یک مدل شبیه‌سازی، آثار ایستای موافقت‌نامه مذکور بر صادرات ایران به تفکیک کالاهای مختلف محاسبه و تحلیل می‌شود.

۱. معرفی موافقت‌نامه تجارت آزاد دو سویه

اقیانوس اطلس

بسیاری از صاحب‌نظران اقتصادی یکی از عوامل مهم موثر بر بحران اقتصادی ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۸ را جنگ عراق می‌دانند. جنگی با بیش از سه تریلیون دلار هزینه که به طور کامل از بودجه آمریکا پرداخت شد و از پی‌آمدهای آن افزایش قیمت جهانی نفت بود.

اقتصاددان نئوکینزی معاصر آمریکایی، استیگلیتز معتقد است که کسری بودجه ناشی از جنگ عراق باعث محدودیت‌های فراوانی در سرمایه‌گذاری، تولید و به تبع آن در بخش اشتغال شد و بحران بزرگ سال ۲۰۰۸ را پدید آورد. روابط اقتصادی، تجاری و مالی قوی بین ایالات متحده آمریکا و اروپا باعث گسترش بحران به اروپا شد. این بحران نخست در ضعیف‌ترین کشور حلقه یورو (یونان) آغاز شد و بعد به سایر کشورهای اروپا نیز تسری یافت. بیکاری ناشی از این بحران در آمریکا و اتحادیه اروپا باعث رشد شاخص‌های نامطلوب اقتصادی گردیده و به گسترش فقر در این کشورها انجامید [۱].

از دیگر عوامل موثر بر افزایش تلاش‌ها برای برقراری موافقت‌نامه از سوی طرفین، منافع مشترک اقتصادی و سیاسی است که اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا را در مقاطعی از تاریخ به نزدیکی بیشتر با هم فرا می‌خواند. از جمله مهم‌ترین این دلایل در دهه گذشته، شکل‌گیری قدرت‌های اقتصادی جدید مثل چین و هند در آسیا و پدید آمدن گروه‌های اقتصادی جدید مثل G20 (ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، آرژانتین، استرالیا، برزیل، کانادا، چین، فرانسه، آلمان، هند، اندونزی، ایتالیا، ژاپن، مکزیک، روسیه، عربستان سعودی، کره جنوبی، ترکیه و انگلستان) و BRICS (برزیل، روسیه، آفریقای جنوبی، هند و چین) بوده است که قدرت گرفتن آنها در اقتصاد جهانی لزوم همکاری‌های مشترک ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا را به عنوان شرکای استراتژیک دو چندان می‌سازد.

آزادسازی روابط تجاری در چارچوب موافقت‌نامه تجارت آزاد از دهه ۱۹۹۰ بین طرفین مورد بحث بوده است که متاثر از سایر مسایل و ملاحظات، تلاش برای برقراری آن با شدت و ضعف‌هایی هم همراه بوده است. هر چند به نظر می‌رسد منافع اقتصادی، سیاسی و نیاز به همگرایی این دو قطب (ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا) دو طرف را در سال‌های اخیر به این باور رسانده است که می‌بایست گام‌های مهمی برای اجرایی شدن این موافقت‌نامه بردارند. لذا در سال ۲۰۱۳ مذاکرات برای برقراری این موافقت‌نامه سرعت گرفت و طی سال ۲۰۱۴ نیز طرفین به تلاش برای پیشرفت در این خصوص ادامه دادند.

هدف از این موافقت‌نامه حذف موانع تجاری (موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای) بین طرفین به منظور افزایش مبادله کالا، ایجاد تسهیلات به منظور افزایش تجارت خدمات است. همچنین دو طرف در مذاکرات به دنبال فراهم آوردن تسهیلات به منظور سرمایه‌گذاری [۲] نیز هستند.

مطابق بررسی‌های انجام شده، از زمان شروع رایزنی‌ها برای برقراری موافقت‌نامه در دهه ۱۹۹۰ درجه شمول این موافقت‌نامه از حذف موانع تجاری به مواردی چون تجارت خدمات و سرمایه‌گذاری نیز افزایش یافته است. در سال ۲۰۰۷ مقامات اتحادیه اروپا «چارچوب همگرایی اقتصادی پیشرفته دو سوی اقیانوس اطلس» را امضا کردند و روند مذاکرات در سال‌های اخیر نشان از همگرایی در زمینه‌های متعدد تجاری و اقتصادی دارد.

به نظر می‌رسد که رقابت فرساینده‌ای که کشورهای صنعتی در مقابل قدرت‌های نوظهور آسیایی (چین و هند) داشته‌اند، کندی مذاکرات سازمان جهانی تجارت (بن بست مذاکرات دور دوحه) و همچنین نیاز به تحریک رشد اقتصادی بعد از بحران اقتصادی ۲۰۰۸ مهم‌ترین دلایلی هستند که دو طرف را به برقراری موافقت‌نامه همکاری‌های اقتصادی تشویق می‌نمایند [۳].

از آن جایی که هنوز به‌طور رسمی موافقت‌نامه‌ای بین سران کشورهای عنوان شده (اتحادیه اروپا و ایالات متحده اروپا) امضا نشده است، هدف این بخش از مقاله اشاره به مهم‌ترین تلاش‌هایی است که دو طرف برای دستیابی به توافق در این خصوص انجام داده‌اند.

مطابق بررسی‌های به عمل آمده در اجلاس سران در نوامبر ۲۰۱۱ قرار شد تا یک گروه کاری تخصصی تحت عنوان گروه کاری ارشد اشتغال و رشد [۴] به شناسایی سیاست‌ها و اقداماتی بپردازند که به افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری بین طرفین کمک نموده و ضامن افزایش رشد اقتصادی، اشتغال و ایجاد فضای رقابتی برای طرفین باشد.

گروه کاری ارشد اشتغال و رشد (HLWG) در گزارش خود تجارت و سرمایه‌گذاری دو سوی اقیانوس اطلس را ستون فقرات اقتصاد جهان دانسته و عنوان کرده است که اتحادیه اروپا (EU) و ایالات متحده نزدیک به نیمی از تولید ناخالص داخلی جهان و

۳۰ درصد از تجارت جهانی را به خود اختصاص داده‌اند. طبق این گزارش روزانه ۲/۷ میلیارد دلار (۲ میلیارد یورو) کالا و خدمات به صورت دو جانبه بین این دو منطقه مبادله می‌شود که در بهبود رشد اقتصادی و حمایت از میلیون‌ها شغل در اقتصاد این کشورها موثر است. همچنین ایالات متحده و اتحادیه اروپا بیش از ۳/۷ تریلیون دلار (۲/۸ تریلیون یورو) در کشورهای یکدیگر سرمایه‌گذاری کرده‌اند.

مطابق این گزارش دو طرف می‌توانند با فراهم آوردن تسهیلات بیشتر در زمینه مبادلات تجارت و سرمایه‌گذاری، زمینه بهبود رشد اقتصادی، افزایش اشتغال و رقابت‌پذیری را فراهم آورند. زیرا طیف وسیعی از گزینه‌های بالقوه برای گسترش تجارت و سرمایه‌گذاری بین این دو طرف وجود دارد که مهمترین آنها را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد [۵].

- حذف یا کاهش تعرفه‌ها (موانع متداول در تجارت کالاها بین کشورها).
- حذف یا کاهش کلیه موانع تجاری (تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای در خصوص تجارت کالا، خدمات و سرمایه‌گذاری).
- هماهنگ‌سازی مقررات و استانداردها.
- حذف یا کاهش موانع مرزی (موانع غیرتعرفه‌ای برای تجارت کالا، خدمات و سرمایه‌گذاری).
- هماهنگ‌سازی قوانین و رویه‌های سیاستی طرفین در خصوص نگرانی‌های مشترک جهانی به منظور دستیابی به اهداف اقتصادی مشترک.

مطابق نظر گروه کاری ارشد اشتغال و رشد (HLWG) موافقت‌نامه بین ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا که هر دو از اقتصادهای باز هستند، نیاز به ایجاد آزادسازی‌های اضافی در بازار دوجانبه و قوانین تجاری جدید دارد. چنین موافقت‌نامه‌ای باید به نوعی طراحی شود که طی زمان امکان تکامل آن وجود داشته باشد. به این معنی که رفع موانع موجود برای تجارت و سرمایه‌گذاری مکانیزمی را ارائه نماید که قادر باشد همگرایی اقتصادی عمیق‌تری را در آینده فراهم آورد. به ویژه با ارائه

روش‌های سازگار با قوانین جاری و آتی و استانداردهای تنظیمی و سایر موارد که مرتبط با کاهش موانع غیرتعرفه‌ای تجارت هستند. برای تحقق این اهداف، HLWG نوآوری در خصوص مفاد موافقت‌نامه را ضروری دانسته و معتقد است که خلاقیت، انعطاف‌پذیری دو طرف در طی مذاکرات می‌تواند بسیار مفید باشد.

بنا به نظر این گروه کاری، برای گسترش روابط اقتصادی، لازم است که کلیه موانع دسترسی به بازار در خصوص تجارت کالا، خدمات، سرمایه‌گذاری و خریدهای دولتی حذف گردد. لذا لازم است که دو طرف یک بسته (Package) دسترسی به بازار فراتر از آنچه دو طرف در موافقت‌نامه‌های قبلی داشته‌اند، را مد نظر قرار دهند.

- تعرفه (هدف موافقت‌نامه باید حذف کلیه موانع تعرفه‌ای در کوتاهترین زمان ممکن باشد و طرفین لازم است که نحوه برخورد با کالاهای حساس خود را نیز تعیین نمایند).
- خدمات (در خصوص خدمات بالاترین سطح آزادسازی در طی تاریخ موافقت‌نامه‌های تجاری طرفین می‌بایست مورد توجه باشد).
- سرمایه‌گذاری (در خصوص سرمایه‌گذاری نیز آزادسازی و مقررات حفاظتی باید در بالاترین سطح آزادسازی و استانداردهای حمایتی نسبت به موافقت‌نامه‌های قبلی باشد).

از دیگر توصیه‌های گروه کاری ارشد اشتغال و رشد توجه به حقوق مالکیت معنوی (IPR) [۶] و ارتقای موضوعات مرتبط با آن، موضوعات مرتبط با محیط زیست و نیروی کار، ... بوده است. در نهایت این گروه دو طرف را به دستیابی به توافق در خصوص موارد زیر توصیه می‌کنند:

- تسهیلات گمرکی و تجاری: اقدامات موثر برای تسهیل تجارت بین دو طرف در سطحی بالاتر از مذاکرات چندجانبه سازمان جهانی تجارت.
- اتخاذ سیاست‌های رقابتی.

- در اولویت قرار دادن منافع و حقوق بنگاه‌های خصوصی نسبت به بنگاه‌های دولتی.
- یکسان‌سازی اقدامات موثر در فعالیت‌های بنگاه‌های داخلی و بنگاه‌هایی که با سرمایه‌گذاری طرف مقابل راه‌اندازی می‌شود.
- رشد و ارتقای مسایل مرتبط با حقوق مالکیت معنوی.
- هماهنگ‌سازی رویه‌ها در خصوص مواد خام و انرژی.
- مسایل مربوط به بنگاه‌های کوچک و متوسط.

۲. وضعیت تجارت و موانع تعرفه‌ای دو منطقه

بر اساس جدول (۱)، ایالات متحده آمریکا با صادراتی معادل ۱۵۴۶ میلیارد دلار (۱۱/۸ درصد صادرات جهانی)، طیف وسیعی از کالاها شامل ۴۴۶۲ کد کالایی مختلف (در سطح کدهای شش رقمی HS) به بازارهای جهانی شامل ۱۳۹ کشور مختلف صادر می‌نماید. همچنین این کشور حدود ۲۳۳۴ میلیارد دلار نیز از کشورهای مختلف (شامل ۲۰۳ کشور) واردات دارد که این واردات مشتمل بر تنوع کالایی حدود ۴۴۶۲ کد کالایی مختلف است.

همچنین اتحادیه اروپا نیز با صادراتی به میزان ۲۱۶۶ میلیارد دلار و وارداتی معادل ۲۳۰۱ میلیارد دلار سهم بالایی در تجارت کل جهان داراست. اتحادیه اروپا ۴۵۲۷ کد کالایی مختلف را از ۱۹۶ شریک تجاری مختلف وارد می‌نماید.

حجم بالای تجارت دو منطقه با جهان در سال ۲۰۱۲، هم از لحاظ گستردگی شرکای تجاری و هم از لحاظ تنوع کالاهای تجاری، نشان‌دهنده توان بالای دو طرف برای پوشش طیف وسیعی از نیازهای وارداتی اروپا در صورت فراهم شدن و تسهیل شرایط لازم برای توسعه بیشتر تجارت دو منطقه است.

بر اساس گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۲، ایالات متحده آمریکا اولین شریک تجاری در جذب صادرات اتحادیه اروپا به جهان، با اختصاص ۳۷۵ میلیارد دلار (۱۷/۳ درصد) از کل صادرات این اتحادیه به خود می‌باشد. همچنین این کشور سومین شریک تجاری اتحادیه اروپا در تامین نیازهای وارداتی این اتحادیه به ارزش ۲۶۵ میلیارد دلار (۱۱/۵ درصد) است.

لذا با توجه به طیف وسیع شرکای تجاری هر دو منطقه و همچنین توان دو منطقه در تامین نیازهای وارداتی متقابل، این نگرانی برای سایر شرکای تجاری این دو منطقه بوجود خواهد آمد که بخشی از بازارهای صادراتی خود را در اتحادیه اروپا یا آمریکا از دست دهند.

جدول ۱- وضعیت کلی تجارت دو منطقه (سال ۲۰۱۲)

شرح	ایالات متحده آمریکا		اتحادیه اروپا	
	ارزش (میلیارد دلار)	تنوع کالایی (تعداد)	ارزش (میلیارد دلار)	تنوع کالایی (تعداد)
صادرات	۱۵۴۶	۴۴۶۲	۲۱۶۶	...
	۱۳۹	...	...	...
واردات	۲۳۳۴	۴۴۶۲	۲۳۰۱	۴۵۲۷
	۲۰۳	...	۱۹۶	...

Source: <http://wits.worldbank.org>

۳. روش‌شناسی تعیین آثار تجاری موافقت‌نامه

تجارت ترجیحی

تعیین آثار موافقت‌نامه‌های تجاری همواره یکی از دغدغه‌های اقتصاددانان در حوزه تجارت بین‌الملل بوده است. بررسی مطالعات تجربی نشان می‌دهد، به منظور تعیین اثرات پویای همگرایی‌ها از مدل‌های تعادل عمومی (CGE) در چارچوب روش‌های اقتصادسنجی استفاده می‌شود و تعیین اثرات ایستا نیز در چارچوب مدل‌های تعادل جزئی امکان‌پذیر است. به منظور تعیین اثرات پویا مشکلات متعددی از جمله دسترسی آسان به داده‌ها، اطلاعات قابل اعتماد، نیاز به در دسترس بودن سری‌های زمانی متعدد و همچنین تحلیل نتایج با بررسی همه جانبه بر متغیرهای اقتصادی وجود دارد.

این مشکلات باعث می‌شود که با استفاده از روش تعیین اثرات ایستای برقراری موافقت‌نامه تجاری (مدل اسمارت)، این آثار تعیین گردد. در مدل تعادل جزئی اسمارت (با توجه به کاربرد عملی آسان، ساده‌سازی و ارزیابی متغیرهای مورد استفاده) می‌توان به نتایج موردنظر در این خصوص دست یافت. عملکرد موفق این مدل در بسیاری از مطالعات تجربی باعث به کارگیری آن در بسیاری از مطالعات شده است.

$$TD_{ijk} = \frac{M_{ijk}}{\sum_k M_{ijk}} \quad (2)$$

$$\frac{\sum_k M_{ijk} \sum_K M_{ijK} \frac{\Delta(P_{ijk} / P_{ijK})}{(P_{ijk} / P_{ijK})} \sigma_m}{\sum_k M_{ijk} + \sum_K M_{ijK} + \sum_k M_{ijk} \frac{\Delta(P_{ijk} / P_{ijK})}{(P_{ijk} / P_{ijK})} \sigma_m}$$

که در آن:

TD_{ijk} : میزان انحراف تجارت، M_{ijk} : ارزش واردات از کشور

عضو موافقت‌نامه، M_{ijK} : واردات از کشورهای غیر عضو،

σ_m : کشش جانشینی واردات کالا، $\frac{\Delta(P_{ijk} / P_{ijK})}{(P_{ijk} / P_{ijK})}$ که بیانگر

تغییر در قیمت نسبی کالای وارداتی i بین کشورهای عضو و

غیر عضو است و از رابطه (۳) محاسبه می‌گردد:

$$\frac{\Delta(P_{ijk} / P_{ijK})}{(P_{ijk} / P_{ijK})} = \frac{1 + T_1^k}{1 + T_1^K} - 1 \quad (3)$$

در رابطه فوق: T_0^k و T_0^K به ترتیب بیانگر تعرفه اولیه کشور

عضو و غیر عضو بر کالای i .

T_1^k و T_1^K به ترتیب بیانگر تعرفه کشور عضو و تعرفه

غیر عضو بر کالای i پس از ایجاد موافقت‌نامه می‌باشند [۸].

یکی از مفروضات معادله فوق، کشش عرضه صادرات

بینهایت برای هر یک از کالاها می‌باشد. اما اگر چنین نباشد،

قیمت‌های وارداتی در کشورهای واردکننده کمتر از کاهش موانع

تجاری کاهش پیدا می‌کند [۹].

۴. بررسی تاثیر موافقت‌نامه تجارت آزاد دو سوی

اقیانوس اطلس بر ایران

در این قسمت از مقاله برای نشان دادن آثار موافقت‌نامه مورد

نظر بر صادرات ایران از یک مدل ایستا استفاده شده که در

بخش قبل به آن پرداخته شده بود. همانطور که در بخش قبل

بیان شد اثرات کاهش یا حذف موانع تعرفه‌ای برای کشورهای

عضو موافقت‌نامه به صورت اثرات ایجاد تجارت و انحراف تجارت

ظاهر می‌شود. اما تاثیرپذیری کشورهای غیر عضو از یک

موافقت‌نامه (مانند ایران در خصوص این موافقت‌نامه احتمالی) از

در این روش اثرات ایستای ایجاد موافقت‌نامه‌های تجاری بر

حسب دو اثر ایجاد تجارت و انحراف تجارت در حالت ثبات سایر

شرایط قابل اندازه‌گیری است. این مدل شبیه‌سازی که توسط

کارشناسان بانک جهانی ارائه شده [۷]، اثرات موافقت‌نامه تجاری

را بر جریان‌های تجاری دو جانبه یا چندجانبه با دیگر شرکای تجاری

نشان می‌دهد. پیش‌بینی شبیه‌سازی اسمارت (SMART) به طور

مستقیم متأثر از سه متغیر کلیدی یعنی سطح جاری واردات، اندازه

کاهش تعرفه و کشش تقاضای واردات می‌باشد. کل آثار ایجاد

منطقه تجارت آزاد از مجموع دو اثر ایجاد تجارت (Trade

Creation) و انحراف تجارت (Trade Diversion) محاسبه

می‌گردد. در این مطالعه برای اندازه‌گیری ایجاد تجارت از یک تابع

تقاضای واردات و عرضه صادرات ساده شده کالای i از کشور k

استفاده می‌شود و معادله موردنظر برای محاسبه اثر ایجاد تجارت

به صورت رابطه (۱) تعریف می‌شود:

$$TC = M_{ijk} \eta_i^m \frac{dt_{ijk}}{(1 + t_{ijk})} \quad (1)$$

متغیرهای این رابطه به شرح زیر می‌باشد.

M_{ijk} : واردات اولیه کالای i از کشور k

η_i^m : کشش تقاضای واردات کالای i از کشور k توسط کشور j

$\frac{dt_{ijk}}{(1 + t_{ijk})}$: تغییرات سطوح تعرفه‌ای کالای i در کشور j

انحراف تجارت که افزایش در واردات کشور i از کشور k توسط کشور j

موافقت‌نامه (کشور j) به دلیل کاهش در قیمت نسبی کالاهای

وارداتی نسبت به سایر شرکای تجاری است که در واقع ترکیب

جغرافیایی واردات را تغییر می‌دهد.

بر این اساس با توجه به بزرگ‌تر یا کوچک‌تر بودن اثرات

ایجاد و انحراف تجارت، رفاه در کشور i به دلیل تغییرات واردات

کالا از کشور تولیدکننده با کارایی بالاتر به سمت کشور

تولیدکننده با کارایی پایین‌تر، افزایش یا کاهش خواهد یافت.

برای اندازه‌گیری انحراف تجارت از رابطه (۲) استفاده می‌شود:

۵. آثار انحراف تجارت اتحادیه اروپا به زیان

شرکای تجاری

جدول (۲) نشان می‌دهد که کل آثار انحراف تجارت در اتحادیه اروپا به ضرر کشورهای غیرعضو چهار میلیارد دلار برآورد شده است؛ کشور چین و ژاپن بیشترین زیان را از ناحیه این موافقت‌نامه در تجارت با اتحادیه اروپا متحمل می‌شوند. ایران با کاهش صادراتی به میزان ۲/۴ میلیون دلار روبرو شده و در بین زیان‌دیدگان از ناحیه صادرات به اتحادیه اروپا در اثر اجرای موافقت‌نامه مورد نظر، رتبه ۱۵۵ام را دارا می‌باشد.

به طور کلی علاوه بر چین و ژاپن، هفت کشور هلند، کره جنوبی، ترکیه، روسیه، هند، مکزیک و کانادا در مجموع بیش از ۷۰ درصد کل زیان‌های ناشی از انحراف تجارت اتحادیه اروپا به سمت ایالات متحده آمریکا را متحمل خواهند شد. این در حالی است که آثار ایجاد تجارت و انحراف تجارت اتحادیه اروپا به نفع ایالات متحده آمریکا حدود ۹/۹ میلیارد دلار برآورده شده است.

جدول ۲- مهم‌ترین کشورهای متضرر از انحراف

تجارت در اتحادیه اروپا به سمت آمریکا

رتبه کشور از لحاظ تأثیری پذیری	نام کشور	اثر انحراف تجاری (به هزار دلار)	سهم از کل (%)
۱	چین	-۷۸۳۹۹۲	۱۹/۱
۲	ژاپن	-۶۱۷۹۹۶	۱۵/۱
۳	هلند	-۴۷۷۰۳۶	۱۱/۶
۴	کره جنوبی	-۲۳۲۷۱۱	۵/۷
۵	ترکیه	-۲۰۶۵۴۸	۵/۰
۶	روسیه	-۲۰۴۰۰۶	۵/۰
۷	هند	-۱۷۸۴۱۸	۴/۴
۸	مکزیک	-۱۱۲۲۷۳	۲/۷
۹	کانادا	-۱۱۱۵۶۴	۲/۷
	جمع ۹ کشور فوق	-۲۹۲۴۵۴۴	۷۱/۳
۵۵	ایران	-۲۴۰۹	۰/۱
	کل کشورهای جهان	-۴۱۰۰۲۶۸	۱۰۰/۰
	آثار ایجاد و انحراف تجارت در ایالات متحده آمریکا	۹۹۰۲۸۷۴	

ماخذ: محاسبات تحقیق بر مبنای اطلاعات بانک جهانی (<http://wits.worldbank.org>)

طریق اثر انحراف تجارت خواهد بود. یعنی در اثر کاهش یا حذف تعرفه بین کشورهای عضو موافقت‌نامه (اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا) و ارزان تر شدن قیمت کالاها داخل منطقه، بخشی از واردات کشورهای عضو (در کالاهای مشابه) از کشورهای غیرعضو (مانند ایران) کاهش یافته و به سمت کشورهای عضو منحرف می‌شود. به عنوان مثال واردات پسته اتحادیه اروپا از ایران کاهش یافته و در صورت ارزان تر بودن پسته ایالات متحده آمریکا (پس از کاهش یا حذف تعرفه) به سمت واردات از آن کشور منحرف می‌شود.

به طور معمول پس از انعقاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی یا تجارت آزاد، تعرفه‌ها به صورت ناگهانی کاهش و یا حذف نشده و طی یک دوره زمانی معین عمل کاهش و حذف تعرفه‌ها در کنار سایر اقدامات تسهیل کننده تجارت در چارچوب موافقت‌نامه صورت می‌پذیرد. علاوه بر آن، کشورها می‌توانند بخشی از کالاها از جمله کالاهای کشاورزی و برخی از کالاهای صنعتی حساس خود را در فهرست کالاهای منفی قرار داده و مشمول حذف تعرفه‌ها ننمایند. اما در اینجا به منظور نشان دادن حداکثر میزان تاثیر تغییرات تعرفه‌ای بر صادرات ایران، اولاً سناریوی حذف سراسری موانع تعرفه‌ای مورد نظر قرار گرفته و ثانیاً به دلیل اینکه ایران در سال‌های اخیر در بین دو منطقه مورد نظر تنها با اتحادیه اروپا روابط تجاری داشته و روابط تجاری ایران با آمریکا بسیار محدود و ناچیز بوده است، تنها برآورد آثار ایجاد تجارت و انحراف تجارت در اتحادیه اروپا به نفع ایالات متحده آمریکا و انحراف تجارت به زیان سایر شرکای تجاری اتحادیه اروپا مورد نظر این مطالعه می‌باشد. این برآوردها با استفاده از مدل شبیه‌سازی اسمارت و برآورد آثار ایجاد و انحراف تجارت در سطح کدهای شش رقمی HS بر اساس آمار تجارت سال ۲۰۱۲ صورت گرفته است.

در ادامه، ابتدا آثار انحراف تجارت موافقت‌نامه به ضرر کشورهای غیرعضو و از جمله ایران ارائه می‌گردد و سپس آثار موافقت‌نامه بر واردات اتحادیه اروپا از ایران و به تفکیک کدهای دو رقمی و در سطح کدهای شش رقمی HS ارائه می‌گردد.

۶. نتایج کلی آثار موافقت‌نامه بر صادرات ایران

آثار موافقت‌نامه مورد نظر بر صادرات ایران به اتحادیه اروپا در جدول (۳) ارائه شده است. مطابق جدول مذکور، طبق گزارش بانک جهانی کل واردات اتحادیه اروپا از ایران در سال ۲۰۱۲ معادل ۶/۹ میلیارد دلار (۶۸۶۹۹۷۰ هزار دلار) در قالب ۱۲۴۶ کد کالایی مختلف بوده است. بررسی‌های انجام شده حاکی است پس از اجرای موافقت‌نامه مورد نظر، واردات تعداد ۷۸۱ کد

کالایی اتحادیه اروپا از ایران به ارزش کل واردات ۶۷۲ میلیون دلار (۶۷۲۶۰۳ هزار دلار) در معرض انحراف تجاری به زیان ایران قرار دارند.

به عبارت دیگر اگرچه از لحاظ تنوع کالایی حدود ۶۳ درصد از کالاهای ایران ممکن است در معرض کاهش صادرات قرار گیرند، اما این کالاها از نظر ارزشی، حدود ۹/۸ درصد صادرات ایران به اتحادیه اروپا را تشکیل می‌دهند.

جدول ۳- آثار کلی موافقت‌نامه بر واردات اتحادیه اروپا از ایران

تعداد کالاهای وارداتی اتحادیه اروپا از ایران	۱۲۴۶ کد شش رقمی HS
کل ارزش واردات اتحادیه اروپا از ایران	۶۸۶۹۹۷۰ هزار دلار
تعداد کدهای کالایی متاثر از موافقت‌نامه بین اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا	۷۸۱ کد شش رقمی HS
سهم کدهای کالایی فوق از کل کدهای وارداتی	۶۳ درصد
ارزش واردات کالاهای متاثر از موافقت‌نامه بین اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا	۶۷۲۶۰۳ هزار دلار
سهم از کل واردات	۸/۹ درصد
اثر انحراف تجارت از ایران به نفع ایالات متحده آمریکا	۲۴۰۹ هزار دلار

ماخذ: محاسبات تحقیق بر اساس اطلاعات بانک جهانی (<http://wits.worldbank.org>)

قیمت‌های نسبی (با توجه کاهش قیمت کالاهای مشابه ایالات متحده آمریکا برای مصرف‌کنندگان اروپایی پس از اجرای موافقت‌نامه) و همچنین از لحاظ کیفیت، مزیت رقابتی کالاهای آمریکایی افزایش یابد، این احتمال و امکان وجود خواهد داشت که کالای مشابه ایرانی، به‌طور کلی بازار خود را در اروپا از دست دهد. به این موضوع در بخش ارائه نتایج کالایی به‌طور مبسوط‌تر پرداخته خواهد شد.

۷. تحلیل آثار موافقت‌نامه بر صادرات ایران بر حسب فصول کالایی

آثار انحراف تجارت اتحادیه اروپا به زیان ایران بر حسب کدهای دو رقمی HS یا فصول کالایی در جدول (۴) ارائه شده است. برآوردها نشان می‌دهد که حدود ۴۱ درصد انحراف تجارت اتحادیه اروپا در واردات کالاهای زیرگروه مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده (فصل ۳۹) صورت می‌پذیرد. همچنین واردات کالاهای زیرگروه فصل ۱۳ (انگم‌ها، رزین‌ها و سایر شیره‌ها) با

نتایج شبیه‌سازی نشان می‌دهد که اثر انحراف تجاری در واردات اتحادیه اروپا از ایران به سمت ایالات متحده آمریکا، حدود ۲/۴ میلیون دلار برآورد شده است [۱۰]. این رقم تنها با لحاظ اثرات حذف تعرفه از سوی اتحادیه اروپا و بدون لحاظ آثار سایر اقدامات تسهیل‌کننده تجارت بین دو طرف محاسبه و برآورد شده است.

اگرچه رقم انحراف تجارت از لحاظ عددی چندان رقم بزرگی به نظر نمی‌رسد، اما این نتیجه مربوط به اولین گام موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای یعنی حذف موانع تعرفه‌ای و تاثیر آن بر قیمت‌های نسبی کالاهای وارداتی است و بایستی توجه داشت که همواره آثار پویای اقدامات تسهیل‌کننده تجاری که از سوی طرفین در فرآیند اجرای موافقت‌نامه اتخاذ می‌گردد، بر روند تجارت اعضا بسیار وسیع‌تر خواهد بود. لذا ارقام برآوردی مربوط به انحراف تجارت اتحادیه اروپا به زیان ایران را بایستی به عنوان یک نشانه (signal) یا زنگ خطر دانست که بخش‌ها و کالاهای صادراتی مورد تهدید را مشخص می‌نماید و چنانچه از لحاظ

مجموع بیش از ۸۲ درصد انحراف واردات اتحادیه اروپا از ایران به نفع ایالات متحده امریکا را شامل می‌شوند.

۱۶/۳ و فصل هشت (میوه‌های خوراکی، پوست مرکبات) با ۱۴/۳ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. سه گروه کالایی فوق به همراه کالاهای زیر گروه فصول ۸۴، ۵۵ و ۵۷ (مطابق جدول) در

جدول ۴- آثار موافقت‌نامه بر صادرات ایران به اتحادیه اروپا به تفکیک فصول کالایی

ردیف	فصل (کد دورقمی HS)	شرح کالا	صادرات قبل از اجرای موافقت‌نامه (به هزار دلار)	صادرات پس از اجرای موافقت‌نامه (به هزار دلار)	تغییرات در صادرات (به هزار دلار)	سهم از کل کاهش
۱	۳۹	مواد پلاستیکی و اشیاء ساخته شده از ...	۲۳۴۳۹۲	۲۳۳۴۰۴	-۹۸۸	۴۱/۰
۲	۱۳	انگم‌ها، رزین‌ها و سایر شیره‌ها و عصاره	۱۶۸۳۴	۱۶۴۴۱	-۳۹۳	۱۶/۳
۳	۰۸	میوه‌های خوراکی، پوست مرکبات	۶۹۹۷۸	۶۹۶۳۴	-۳۴۳	۱۴/۳
۴	۸۴	ماشین و وسایل مکانیکی-راکتورهای هسته‌ای دیگر بخار و آبگرم	۳۳۷۳۶	۳۳۶۰۳	-۱۳۳	۵/۵
۵	۵۵	الیاف سنتتیک یا مصنوعی غیر یکسره	۲۷۶۷	۳۶۸۲	-۸۶	۳/۶
۶	۵۷	فرش و سایر کف‌پوشها از مواد نساجی	۷۰۹۰۷	۷۰۸۴۷	-۶۰	۲/۵
جمع گروه‌های کالایی فوق						
			۶/۳	۶/۲	۸۳,۲	
سهم از کل						
جمع کل کالاهایی که از موافقت‌نامه تأثیر می‌پذیرند						
			۶۷۲۶۰۳	۶۷۰۱۹۴	-۲۴۰۹	۱۰۰
سهم از کل						
			۹/۸	۹/۸	۱۰۰	
جمع کل کالاهای صادراتی ایران						
			۶۸۶۹۷۰	۶۸۶۷۵۶۰	-۲۴۰۹	

ماخذ: محاسبات تحقیق بر اساس اطلاعات بانک جهانی (<http://wits.worldbank.org>)

شده است. در مجموع بیش از ۸۵ درصد از تهدیدهای موافقت‌نامه در مورد واردات اتحادیه اروپا از ایران مربوط به ۲۰ کد کالایی معرفی شده در جدول فوق می‌باشد. در بین این کالاها اقلامی مانند خرما، بادام (و حتی کالاهای زیر مجموعه فرش و سایر کفیوش‌ها از مواد نسجی، گره‌باف، حتی آماده مصرف) نیز دیده می‌شود. لازم به توضیح است برای اطمینان در خصوص وجود یا عدم وجود تهدید برای کالاهای فوق و یا دیگر کالاهای وارداتی اتحادیه اروپا از ایران که مورد شناسایی قرار گرفته و معرفی شده‌اند (۷۸۱ کد کالایی مورد اشاره)، بررسی و تحقیق بیشتر ضرورت دارد. ضرورت انجام این امر به دلیل تفاوت‌هایی است که همواره در نوع، کیفیت، جنس، واریته و سایر ویژگی‌های یک کد کالایی شش رقمی وجود دارد. یعنی ممکن است طیفی از کالاها با انواع مختلف زیر مجموعه یک کد کالایی باشند که هر نوع در کشوری خاص تولید می‌شود و ارزان‌تر شدن واردات یک نوع از این طیف کالاها تأثیری در

۸. تحلیل آثار موافقت‌نامه بر صادرات ایران بر حسب کد شش رقمی HS

در این قسمت کدهای کالایی وارداتی از ایران که بیشترین تأثیر را از موافقت‌نامه می‌پذیرند، مورد بررسی قرار می‌گیرند. همانطور که اشاره شد برآوردهای انجام شده بر اساس مدل شبیه‌سازی نشان می‌دهد که حدود ۷۸۱ کد کالایی مختلف از این موافقت‌نامه تأثیر می‌پذیرند. در جدول (۵) تعداد ۲۰ کد کالایی عمده وارداتی اتحادیه اروپا از ایران که طبق پیش‌بینی‌های مدل، بالاترین میزان تأثیرپذیری را دارند، معرفی شده‌است [۱۱].

مطابق جدول (۵)، حدود ۳۰ درصد انحراف واردات اتحادیه اروپا از ایران به نفع ایالات متحده امریکا مربوط به کالای پلی‌اتیلن خطی (کد ۳۹۰۱۱۰) می‌باشد و پس از آن شیره شیرین بیان (کد ۱۳۰۲۱۲) با ۱۶/۳ درصد و کشمش (کد ۰۸۰۶۲۰) با ۱۱/۶ درصد به عنوان مهم‌ترین کالاهای مورد تهدید معرفی

واردات سایر کالاها نداشته باشد. به عنوان مثال فرش دستباف، فرش ماشینی، گلیم و انواع کفپوش‌ها همگی در قالب کد ۵۷۰۱۱۰ دسته‌بندی شده‌اند؛ از اینرو با استفاده از اطلاعات در اختیار این تحقیق امکان تشخیص اینکه ارزش وارداتی ثبت شده در واردات اتحادیه اروپا از ایران و ایالات متحده آمریکا در این

کد شامل کدام کالاهای خاص است، امکان پذیر نمی‌باشد. به عبارت دیگر در این گزارش با توجه به حجم بالای کالاها، مجال بررسی کارشناسی و فنی نوع و کیفیت کالاهای مورد تهدید وجود ندارد و لذا نیازمند بررسی دقیق از سوی کارشناسان مجرب بخش تولید و صادرات این اقلام می‌باشد.

جدول ۵- آثار موافقت‌نامه بر صادرات ایران به اتحادیه اروپا به تفکیک فصول کالایی

ردیف	کد شش رقمی HS	شرح	ارزش صادرات قبل از انعقاد موافقت‌نامه (هزار دلار)	ارزش صادرات پس از اجرای موافقت‌نامه (هزار دلار)	تغییرات ارزش صادرات (هزار دلار)	سهم از کل تغییرات (%)
۱	۳۹۰۱۱۰	پلی اتیلن خطی (LLDPE): به صورت پودر با چگالی کمتر از ۹۴٪	۱۶۹۰۳۷	۱۶۸۳۱۴	-۷۲۳/۳	۳۰/۰
۲	۱۳۰۲۱۲	شیره و عصاره‌های نباتی: از شیرین بیان	۱۶۷۷۶	۱۶۳۸۳	-۳۹۲/۹	۱۶/۳
۳	۰۸۰۶۲۰	مویرانگور خشک کرده	۵۱۴۲۸	۵۱۱۴۸	-۲۸۰/۳	۱۱/۶
۴	۳۹۰۱۲۰	گرید لوله: به صورت پودر (پلی اتیلن با وزن مخصوص (چگالی) ۹۴٪ یا بیشتر)	۴۷۹۷۷	۴۷۷۵۷	-۲۲۰	۹/۱
۵	۵۵۰۳۴۰	الیاف سنتتیک غیریکسره (عمل آورده نشده از پلی پروپیلن)	۳۱۸۴	۳۰۹۹	-۸۴/۸	۳/۵
۶	۲۹۲۲۱۱	منواتانول آمین	۱۱۲۵	۱۰۶۹	-۵۶/۹	۲/۴
۷	۵۷۰۱۱۰	فرش و سایر کفپوش‌ها از مواد نسجی، گره‌باف، حتی آماده مصرف (از پشم و کرک حیوانات)	۵۹۰۲۵	۵۸۹۷۳	-۵۲/۱	۲/۲
۸	۸۴۱۱۹۹	سایر- اجزاء و قطعات: توربوچت و توربین‌های گازی	۲۱۷۳	۲۱۳۵	-۳۸/۳	۱/۶
۹	۳۹۰۷۶۰	گرید نساجی	۱۴۶۶۰	۱۴۶۳۴	-۲۵/۷	۱/۱
۱۰	۲۸۱۵۱۲	هیدرواکسید سدیم (سودسوزآور): به صورت محلول در آب (محلول قلیایی سود سوزآور)	۵۰۴۵	۵۰۲۰	-۲۵/۳	۱/۱
۱۱	۰۸۰۴۱۰	خرما	۱۴۰۶۸	۱۴۰۴۵	-۲۳/۶	۱/۰
۱۲	۰۸۰۲۱۲	بادام	۹۴۷	۹۲۵	-۲۲/۷	۰/۹
۱۳	۸۷۰۸۹۳	کلاچ برای سواری، سواری کار، وانت و تراکتور کشاورزی	۴۴۸۵	۴۴۶۵	-۲۰/۸	۰/۹
۱۴	۴۱۰۴۱۱	چرم و پوست‌های دباغی شده ولی بدون رنگ از گاو و اسب	۴۷۳۳	۴۷۱۵	-۱۸/۸	۰/۸
۱۵	۸۷۰۸۹۹	سایر اجزاء و قطعات جعبه دنده برای سواری، سواری کار، وانت و تراکتور کشاورزی	۲۷۹۳	۲۷۷۸	-۱۵/۳	۰/۶
۱۶	۸۴۸۳۵۰	چرخ لنگرو قرقره تسمه، همچنین بلوک قرقره	۱۰۴۷۰	۱۰۴۵۶	-۱۳/۸	۰/۶
۱۷	۵۶۰۳۱۲	پارچه‌نفته Spun lace از طریق High Pressure Water Jet به صورت رول	۵۷۳	۵۶۰	-۱۲/۹	۰/۵
۱۸	۸۴۱۹۱۱	آب گرم‌کن‌های زودجوش گازی	۷۷۱۷	۷۷۰۵	-۱۱/۹	۰/۵
۱۹	۰۷۱۲۹۰	سایر سبزیجات؛ مخلوط سبزیجات	۸۸۸	۸۷۷	-۱۱/۵	۰/۵
۲۰	۷۴۰۹۱۱	صفحه، ورق و نوار از مس تصفیه شده (با ضخامت بیشتر از ۰/۱۵ میلی‌متر و به صورت طومار (Coil))	۱۴۳۰	۱۴۱۸	-۱۱/۱	۰/۵
جمع کالاهای فوق			۴۱۸۵۳۷	۴۱۶۴۷۵	-۲۰۶۲/۰	۸۵/۶
جمع کل			۶۸۶۹۹۷۰	۶۸۶۷۵۶۰	-۲۴۰۹/۳	
سهم کالاهای فوق از کل (%)			۶/۱	۶/۱		۸۵/۶

ماخذ: محاسبات تحقیق بر اساس اطلاعات بانک جهانی (<http://wits.worldbank.org>)

شناسایی و معرفی این کالاها به صرف وجود کدهای کالایی مشترکی است که همزمان از سوی ایران به اتحادیه اروپا و از سوی ایالات متحده آمریکا به جهان صادرات می‌شود. لذا بررسی فنی دقیق این کدهای کالایی نتایج زیر در مورد واردات اتحادیه اروپا از ایران پس از اجرای موافقت‌نامه را در پی خواهد داشت:

کالاهای استاندارد که تفاوتی بین نوع ایرانی یا آمریکایی آن وجود ندارد (به‌عنوان مثال، گرید لوله پلی‌اتیلن با چگالی ۹۴ درصد) و لذا به دلیل کاهش قیمت نسبی کالاهای آمریکایی در اثر اجرای موافقت‌نامه، از سوی مصرف‌کنندگان اتحادیه اروپا جایگزین کالاهای ایرانی خواهد شد. از این‌رو، اینگونه کالاها نیازمند اقداماتی از سوی تولیدکنندگان و صادرکنندگان ایرانی برای حفظ و ماندگاری در بازار اروپا و یا یافتن بازارهای جایگزین می‌باشند.

کالاهایی که علی‌رغم قرار گرفتن در زیرمجموعه یک کد شش رقمی HS، دارای ویژگی‌های منحصر بفرد می‌باشند (به‌عنوان مثال فرش دستباف ایران) که حتی با وجود کاهش قیمت نسبی در اثر کاهش تعرفه واردات این کد از ایالات متحده آمریکا و فراهم شدن شرایط مناسب برای حضور بازار اروپا، به دلیل متفاوت بودن ماهیت آن امکان جایگزینی برای مصرف‌کنندگان اروپایی وجود نخواهد داشت.

جمع‌بندی و ملاحظات

به نظر می‌رسد که رقابت فرساینده‌ای که کشورهای صنعتی در مقابل قدرت‌های نوظهور آسیایی (چین و هند) داشته‌اند، کندی مذاکرات سازمان جهانی تجارت (بن بست مذاکرات دور دوحه) و همچنین نیاز به تحریک رشد اقتصادی بعد از بحران اقتصادی ۲۰۰۸ مهم‌ترین دلایلی هستند که اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا را به برقراری موافقت‌نامه همکاری‌های اقتصادی ترغیب نموده است.

نتایج کلی برآورد آثار حذف سراسری موانع تعرفه‌ای بین دو طرف در قالب آثار ایجاد و انحراف تجارت در اتحادیه اروپا (با استفاده از مدل شبیه‌سازی اسمارت) حاکی از آن است که کشورهای چین و ژاپن بیشترین زیان را از ناحیه این موافقت‌نامه

در تجارت با اتحادیه اروپا متحمل می‌شوند. ایران با کاهش صادراتی به میزان ۲/۴ میلیون دلار روبرو شده و در بین زیان‌دیدگان از ناحیه صادرات به اتحادیه اروپا در اثر اجرای موافقت‌نامه مورد نظر، رتبه پنجاه و پنجم را دارا می‌باشد. در مجموع بیش از ۷۰ درصد کل زیان‌های ناشی از انحراف تجارت اتحادیه اروپا به سمت ایالات متحده آمریکا متوجه هفت کشور هلند، کره جنوبی، ترکیه، روسیه، هند، مکزیک و کانادا خواهد بود. این در حالی است که آثار ایجاد تجارت و انحراف تجارت اتحادیه اروپا به نفع ایالات متحده آمریکا حدود ۹/۹ میلیارد دلار برآورده شده‌است.

طبق گزارش بانک جهانی کل واردات اتحادیه اروپا از ایران در سال ۲۰۱۲ معادل ۶/۹ میلیارد دلار (در قالب ۱۲۴۶ کد کالایی) بوده است. نمی‌توان تاثیر موافقت‌نامه مذکور بر صادرات ایران را دور از ذهن و ناچیز پنداشت، زیرا در حال حاضر اتحادیه اروپا واردات محصولات مشابه زیادی (در زیر مجموعه یک کد کالایی) به‌طور همزمان از ایران و ایالات متحده آمریکا انجام می‌دهد که در اثر کاهش قیمت نسبی کالاهای آمریکایی نزد مصرف‌کنندگان اروپایی در مقایسه با کالاهای ایرانی به دلیل کاهش تعرفه و سایر اقدامات تسهیل تجاری در چارچوب موافقت‌نامه، خطر انحراف تجارت اروپا از ایران به سمت ایالات متحده آمریکا وجود دارد. به‌طوری‌که برآوردهای این تحقیق نشان می‌دهد پس از اجرای موافقت‌نامه مورد نظر، واردات تعداد ۷۸۱ کد کالایی اتحادیه اروپا از ایران به ارزش کل واردات ۶۷۲ میلیون دلار در معرض تهدید قرار خواهند داشت. خلاصه یافته‌ها به شرح زیر می‌باشد:

(۱) از لحاظ تنوع کالاهای صادراتی ایران به اتحادیه اروپا، احتمال تهدید برای حدود ۶۳ درصد از کالاهای صادراتی ایران به اتحادیه اروپا وجود خواهد داشت (یعنی ۷۸۱ ردیف تعرفه‌ای از کل ۱۲۴۱ ردیف تعرفه‌ای شش رقمی HS صادراتی در سال ۲۰۱۲). این اقلام کالایی با ارزش صادرات معادل ۶۷۲ میلیون دلار حدود ۹/۸ درصد از کل ارزش صادرات ایران به آن اتحادیه را شامل می‌شوند. اما به نظر می‌رسد این موافقت‌نامه برای ۳۷ درصد از کالاهای صادراتی ایران به

اتحادیه اروپا) بیش از ۹۰ درصد ارزش صادرات ایران به منطقه) تهدیدی محسوب نمی‌شود.

۲) رقم انحراف تجارت در واردات اتحادیه اروپا از ایران (۲/۴) میلیون دلار) از لحاظ عددی چندان رقم بزرگی به نظر نمی‌رسد اما این نتیجه تنها مربوط به تغییر قیمت‌های نسبی کالاهای وارداتی در اثر موافقت‌نامه (حذف تعرفه‌ها از سوی طرفین) بوده و باید توجه داشت که همواره آثار پویای اقدامات تسهیل‌کننده تجاری بسیار وسیع‌تر می‌باشد که در صورت عدم توجه و برنامه‌ریزی مناسب در این خصوص می‌تواند بخش زیادی از صادرات به آن مناطق را مورد تهدید قرار دهد.

۳) این موافقت‌نامه برای ۹/۸ درصد از صادرات ایران به اتحادیه اروپا که طیف وسیعی از کالاهای صادراتی (۷۸۱ ردیف تعرفه‌ای) را در بر می‌گیرد تهدیدی است که تلاش‌های انجام شده برای ایجاد تنوع صادرات و حفظ و ماندگاری در بازارهای صادراتی را نقش بر آب می‌کند. از اینرو آسیب موافقت‌نامه بر توسعه صادرات و اشتغال‌زایی مرتبط با آن برای ایران دور از ذهن نیست. تاکید بر این مسئله به دلیل اهمیتی است که افزایش تنوع کالاهای صادراتی و همچنین بازارهای صادراتی از اهداف توسعه صادرات ایران است.

۴) نتایج این مطالعه برحسب ردیف‌های تعرفه شش رقمی HS صورت پذیرفته حال آن‌که ممکن است کالاهای زیر مجموعه بسیاری از کدها از سوی دو کشور رقیب (ایران و ایالات متحده آمریکا) برای حضور در یک بازار (اتحادیه اروپا) متفاوت باشند (به‌عنوان مثال در سطوح مختلفی از کدهای هشت، ده و یا دوازده رقمی HS صورت پذیرد)، لذا لازم است تامل بیشتری به منظور شناسایی کالاهای آسیب‌پذیر از طریق اقدام نسبت به شناخت ویژگی‌های فنی ۷۸۱ کد کالایی معرفی شده توسط کارشناسان فنی صورت پذیرد که چنین اقدامی باعث شفافیت و شناخت دقیق کالاهای آسیب‌پذیر به‌صورت زیر خواهد شد:

- شناسایی دقیق کالاهای مورد تهدید

- چنانچه از لحاظ ماهیت تفاوتی بین کالای ایرانی و آمریکایی وجود نداشته باشد و تنها از لحاظ قیمت و کیفیت تفاوت وجود داشته باشد (به‌عنوان مثال گرید لوله پلی‌اتیلن با چگالی ۹۴ درصد)، در مورد این کالاهای کاهش قیمت نسبی کالاهای آمریکایی در اثر اجرای موافقت‌نامه باعث می‌شود که توسط مصرف‌کنندگان اتحادیه اروپا، کالاهای آمریکایی جایگزین کالاهای ایرانی گردد. از اینرو، در مورد این گونه کالاهای نیاز به اقداماتی از سوی تولیدکنندگان و صادرکنندگان ایرانی برای افزایش رقابت‌پذیری جهت حفظ و ماندگاری کالا در بازار اروپا و یا یافتن بازارهای جایگزین می‌باشد.

- رفع نگرانی در مورد سایر کالاهای

شناسایی کالاهایی علیرغم قرار گرفتن در زیرگروه یک کد شش رقمی HS دارای ماهیت و ویژگی‌های منحصر بفردی می‌باشند (به‌عنوان مثال فرش دستباف و کف‌پوش‌ها در زیر مجموعه یک ردیف تعرفه شش رقمی قرار دارند). با شناسایی این دسته از کالاهای و اطمینان از ماهیت متفاوت کالاهای صادراتی ایرانی با کالاهای صادراتی آمریکایی، نگرانی بابت جایگزینی کالای ایرانی با محصول کشور رقیب توسط مصرف‌کنندگان اروپایی وجود نخواهد داشت.

پی‌نوشت

1. Stiglitz, Joseph, John Llewellyn, 2008.
2. Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP).
3. IFO Institutue, 2013.
4. High Level Working Group on Jobs and Growth (HLWG).
5. HLWG, 2013.
6. Intellectual Property Rights (IPR).
7. Jachial L. & Teljeur E, 1998.
۸. ثاقب و همکاران، ۱۳۸۵.
9. TRID Team (2002).
۱۰. در اینجا تنها واردات اتحادیه اروپا یعنی یکی از طرفین موافقت‌نامه از ایران مدنظر قرار گرفته است. با توجه به واردات ناچیز ایالات متحده از ایران به‌ویژه در سال‌های اخیر

Dimensions & Effects of a Transatlantic Free Trade Agreement between the EU & US, IFO Institutue, 2013.

Final Report High Level Group on Jobs & Growth, February 11, 2013.

Jachia L. and Teljeur E., Free Trade between South Africa and The European Union Quantitative Analysis, TIPS Working paper N°11, July, 1998.

Stiglitz, Joseph, John Llewellyn, The True Cost of the War in Iraq: Implications for the Global Economy, Chatham House, 2008.

TRID Team, Economic & Welfare Impacts of the Eu-Africa Economic Partnership Agreements, The Analytical Methodology the GTAP & Smart Models and Related Databases, Economic Commission for Africa, 2002.

www.wits.worldbank.org

به دلیل تحریم، آثار مربوطه قابل محاسبه نبوده است لذا باید توجه نمود که در صورت رفع احتمالی مشکل تحریم، این موافقت نامه می تواند حتی روی فرصت های آتی صادرات ایران به ایالات متحده امریکا نیز تاثیر منفی بگذارد. ۱۱. بدلیل حجم زیاد کالاها، فهرست کامل کالاهای شناسایی شده در این مقاله ارائه نشده است.

منابع

حسن ثاقب، لیلا محرابی. «بررسی آثار رفاهی ایران در تجارت با گروه D8 در اثر کاهش موانع تعرفه ای» پژوهشنامه بازرگانی، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، فصلنامه شماره ۴۰، پاییز ۱۳۸۵.